

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Мельниченко В. В.

Наук. керівн.: д-р соціол. наук, проф. **Калагін Ю. А.**

Харківський національний університет

Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

Відповідно до статті 17 Конституції України «...Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності недоторканності покладаються на Збройні Сили України». Четвертий рік наші військовослужбовці виконують конституційний обов'язок на сході України. Пліч о пліч з військовослужбовцями-чоловіками боронять рідну землю військовослужбовці-жінки. Нажаль сьогодні участь жінок у бойових діях стала для суспільства радше нормою, ніж винятком. Військовослужбовці-жінки приймають безпосередньої участь у боях. За повідомленням речника Міністерства оборони України Олексія Чорнобая станом лише на квітень 2016 року службу в зоні проведення антитерористичної операції пройшли більше ніж 1,5 тисячі жінок-військовослужбовців [1].

Кількість жінок-військовослужбовців у Збройних Силах України постійно зростає. За даними, оприлюдненими заступником Міністра оборони України з євроінтеграції Ігорем Долговим на Міжнародному Форумі «Партнерство парламенту, уряду та громадянського суспільства – для виконання національного плану дій «Жінки, мир, безпека», у Збройних Силах України проходять військову службу і працюють майже 50 тисяч жінок, що становить п'яту частину від загальної кількості всього особового складу [2].

Фемінізація збройних сил сприяла активізації наукових досліджень з проблем військовослужбовців-жінок. Особливо активно військовий аспект жіночої соціальної проблематики розроблявся в 80-90-ті роки минулого сторіччя американськими і західноєвропейськими вченими. Саме в цей період з'являються спеціальні роботи, що розкривають роль жінок у війнах людства. Найбільш відомими і авторитетними фахівцями в даній області,

вважаються: М. Бінкін, Є. Джексон, С. Єнлоу, Д. Мітчел, Д. Паркер, М. Растанд, М. Яновіц [3 – 8].

Ситуація в нашій країні інша. Дослідження проблеми жінок в Збройних Силах України в сучасних умовах за деяких обставин не набуло належного розвитку і оцінки, хоча актуальність такого дослідження ні у кого не викликає сумніву. Окремі аспекти гендерних питань в армії вивчалися у Національній Академії Оборони України, Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Давню традицію вивчення проблем гендеру має Гендерний центр Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба [9– 11].

Останнім часом активізувалося проведення дослідження проблем формування гендерночутливого освітнього простору у цивільних вищих навчальних закладах [12, с. 86], але нажаль практично відсутні роботи, присвячені дослідженню гендерних аспектів формування офіцерів збройних сил України під час навчання у ВВНЗ.

У 2017 році на кафедрі психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба під керівництвом професора Калагіна Ю. А. було розпочато дослідження гендерних проблем у військовій освіті. Сьогодні є початкові результати дослідження, з ними ми маємо бажання ознайомити наукову спільноту. Перший етап дослідження був присвячений діагностиці психологічної статі і виявленню ступеня маскулінності та фемінінності жінок-військовослужбовців (курсанток).

Існують різні точки зору на місце жінок-військовослужбовців в армії, тому про особливу роль та значення жінок-військовослужбовців у житті військового колективу говорять різне. За відгуками командирів військових частин та підрозділів саме військовослужбовці-жінки найбільш ретельно та старанно виконують свої службові обов'язки. Основними позитивними моментами у військовій службі жінок, за оцінками їх колег є: велика працездатність, внутрішня самодисципліна, відповідальність за доручену справу, професіоналізм. Їх присутність значно пом'якшує морально-психологічну атмосферу у військових колективах, змушує командирів та начальників бути більш стриманими і головне – значно підвищується культура взаємостосунків між військовослужбовцями

в самому колективі. Частка порушень військової дисципліни жінками – мінімальна. Інша частина командирів визначає тільки недоліки від присутності жінок-військовослужбовців у військовому колективі.

На початку дослідження було висунуто гіпотезу про те, що за період навчання у військовому закладі у курсанток формуються переважно якості маскулінності, тому інтенсивно сприяє військове середовище. Для нього характерне потужне фізичне і психологічне навантаження, сувора регламентація життя, необхідність виконувати накази командирів, а також віддавати накази.

На нашу думку, сприяють формуванню маскулінних якостей також стереотипи, що панують у військовому колективі. Про це свідчать результати дослідження [13, с. 93 – 100]. За його результатами в основному військовослужбовці-чоловіки дотримуються патріархальних гендерно-детермінованих стереотипів. Вони ґрунтуються на патріархальних уявленнях чоловіків, що визначають вирішальну роль чоловіків у військовій справі, думках про низький рівень професійних можливостей військовослужбовців-жінок, і у зв'язку з цим їх допоміжну (підлеглу) рольову позицію у всіх видах військово-професійної діяльності. Разом з цим у збройних силах має місце незначне поширення гендерно-детермінованих стереотипів, які структурують військову діяльність на чоловічу і жіночу. Відповідно і військові посади поділяються на чоловічі посади (безпосередньо пов'язані з веденням бойових дій) та жіночі посади (непов'язані з веденням бойових дій). Має місце обмежене поширення і стереотипу, що заперечує виділення у військовій діяльності відмінностей для чоловіків і для жінок.

Патріархальний гендерно-детермінований стереотип, що панує у військовому середовищі, визначає домінуючу позицію чоловіків і підрядну позицію жінок у всіх видах військово-професійної діяльності. У сучасних умовах даний тип стереотипів у військовослужбовців-чоловіків носить деструктивний характер.

У проведеному нами дослідженні використовувався тест «Маскулінність-фемінність» розроблений Сандрою Бемуу 1974 році та адаптований до сучасності науковцями. Тестування проводилося з курсантками 1-х та 4-х курсів ХНУПС.

Аналіз результатів показав, що на початку навчання 35% курсанток продемонстрували високі бали з розвитку маскулінних рис. Для таких дівчат характерні: віра у себе, схильність захищати свої погляди, незалежність, спортивність, наполегливість, аналітичний розум, прагнення до лідерства та влади, схильність до ризику, самодостатність, незалежність у поглядах, бажання вести за собою тощо.

Аналіз результатів на старшому курсі навчання продемонстрував, що високі бали розвитку маскулінних рис притаманні лише 25% курсантам-дівчатам. Одночасно майже 50% курсантів-дівчат показали високі бали розвитку фемінних рис. Для них характерні: сором'язливість, ніжність, здатність співчувати, турботливість, м'якість, довірливість, спокійність.

Отже гіпотеза дослідження щодо формування маскулінних рис у курсантів-дівчат під час навчання у ВВНЗ не підтвердилась, тобто за час навчання більшого розвитку набувають фемінні риси особистості у курсантів-дівчат.

На нашу думку це виходить з того, що на початковому етапі навчання курсантки не мають вільного особистого часу, проживають у казармі за розпорядком дня, пізнають військову справу 24 години на добу, а вже будучи на старших курсах мають більшу можливість вільного проживання в місті, прогулянок, відпочинку та формування своїх якостей фемінності для приваблення осіб протилежної статі.

Проведене дослідження у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба вважаємо пілотним, його результати не розкрили у повному обсязі складність такого процесу як формування особистості у гендерному аспекті. Припускаємо, що обраний напрямок дослідження є перспективним, для більш глибокого вивчення проблеми потрібно рухатися далі.

Література

1. Повідомлення речника Міністерства оборони України Олексія Чорнобая. – Режим доступу <http://www.unian.ua>.
2. За даними, оприлюдненими заступником Міністра оборони України з євроінтеграції Ігорем Долговим. – Режим доступу:

<https://www.youtube.com/watch?v=XbyCDO-1K90>.

3. Binkin M., Bach S.J. Women and the military. Washington: The Brookings Institution, 1977. – 134 p.

4. Isaksson E. Women and the military system. N.Y.etc. : Havester, Wheatsheaf, 1988. – 455 p.

5. Enloe C. Does khaki become you? The militarization of women's lives. L.: Pluto Press Limited, 1983. – 262 p.

6. Mitchell D. Women on the Warpath. / The Story of the Women of the First World War. L.: Cape, 1966. – 400 p .

7. Parker J. The army of Flanders and the Spanish road, 1567–1659 : The logistics of Spanish victory and defeat in the Low countries' wars. Cambridge: Univ. press, 1972. – 309 p.

8. Rustad M. Women in khaki. (The American Enlisted Woman). N.Y.: Prae-ger Publishers, 1982. – 285 p.

9. Калагін Ю. Майбутній лейтенант Оксана Іваненко / Ю. А. Калагін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 2. – С. 200 – 204;

10. Калагін Ю. А. Адаптація жінки-військовослужбовця до умов армійської служби / Ю. А. Калагін // матер. наук-практ. конф. Філософія виживання. Жінка і сучасний світ. – Харків : ХДМУ. – 2003. – С. 23.

11. Калагін Ю. А. Гендерний аспекти типологізації особистості військовослужбовців Збройних Сил України // Український соціум. – 2013. – № 3 (46). – С. 44 – 54.

12. Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4 : матер. III міжн. наук-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 257 с.

13. Калагін Ю. Гендерні стереотипи чоловіків-військовослужбовців Збройних Сил України / Юрій Калагін // Соціальна психологія : наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2013. – № 55. – С. 93–100.